

Mag. Bernarda Gaber, Zavod RS za šolstvo

POVRATNA INFORMACIJA V LUČI FORMATIVNEGA SPREMLJANJA PRI POUKU ZGODOVINE

Bernarda Gaber, MA, National Education Institute Slovenia

FEEDBACK IN THE LIGHT OF FORMATIVE ASSESSMENT IN HISTORY CLASS

IZVLEČEK

V zadnjih dveh desetletjih se na področju učenja in poučevanja v osnovni in srednji šoli uvajajo elementi formativnega spremljanja. Temu didaktičnemu pristopu sledijo številni učitelji. Formativno spremljanje poudarja pomen aktivne vloge učenca pri izgradnji kakovostnega in trajnega znanja, pri čemer ga učitelj podpira tako, da nenehno ugotavlja učenčev napredek, mu daje sprotno povratno informacijo ter s tem prilagaja oz. usmerja pouk. V luči varnega in spodbudnega učnega okolja je kakovostna in sprotna povratna informacija proces, ki omogoča učencu premagovanje vrzeli v procesu učenja in doseganju čim višje šolske uspešnosti.

Ključne besede: formativno spremljanje, povratna informacija, pouk zgodovine, francoska revolucija, dnevniški zapis

ABSTRACT

Over the last two decades, formative assessment elements have been introduced into the field of learning and teaching in primary and secondary school. Many teachers have taken up this didactic approach. Formative assessment highlights the importance of the student's active role in building quality and lasting knowledge, with the teacher supporting the student by constantly checking the student's progress, regularly providing the student with feedback, and adapting or guiding the lessons accordingly. In the light of a safe and stimulating learning environment, quality and ongoing feedback is a process that enables students to bridge the gaps in the learning process and achieve optimal school success.

Keywords: formative assessment, feedback, history class, french revolution, diary entry

UVOD

Formativno spremljanje, kateremu temelje sta na preskriptivni ravni postavila Paul Black in Dylan Wiliam, je Zavod RS za šolstvo začel razvijati od leta 2006. Zadnja leta je v podporo uvajanja elementov formativnega spremljanja nastalo več razvojnih projektov, ki jih je uspešno vodila dr. Ada Holcar (več na <https://www.zrss.si/strokovne-resitve/formativno-spremljanje-2/>). V teh projektih je Zavod RS za šolstvo skupaj z vzgojno-izobraževalnimi zavodi razvijal pet ključnih strategij po Wiliamovem modelu:

1. predstavitev, pojasnitev in razumevanje namenov učenja ter kriterijev uspeha;
2. oblikovanje učinkovitih razprav, aktivnosti in učnih nalog v razredu, ki spodbujajo dokaze o učenju;
3. zagotavljanje povratnih informacij, ki usmerjajo učni proces učencev k učinkovitemu učenju;
4. spodbujanje učencev k sodelovalnemu učenju in medvrstniškemu sodelovanju in
5. spodbujanje učencev k uravnavanju lastnega učenja (Wiliam v Holcar, 2019, str. 10).

Skozi številne razvojne projekte smo v sodelovanju s številnimi vzgojno-izobraževalnimi zavodi preizkušali Wiliamov model formativnega spremljanja ter razvijali lastnega. Sledili smo enemu od ključnih načel formativnega spremljanja, da formativno spremljanje pozitivno vpliva na učenje, ko učitelj poda učencu kakovostne povratne informacije in ko ti vrednotijo svoje delo ter delo drugih (Holcar Brunauer idr., 2016).

Že leta 2010 je dr. Komljanc v uvodnem delu zbornika 3. mednarodnega posveta o didaktiki ocenjevanja znanja na temo vrednosti povratne informacije za učenje in poučevanje napisala, da je formativno spremljanje postalo pogonska sila učnega procesa in da je ključni element komunikacije v učnem procesu učinkovita povratna informacija. Vlogo in pomen povratne informacije v procesu učenja in poučevanja bomo tudi mi podrobneje osvetlili v nadaljevanju.

VLOGA IN POMEN POVRATNE INFORMACIJE ZA UČENCA IN ZA UČITELJA

Zagotovo se strinjamo z Wiliamovo trditvijo, da je pojem »*povratne informacije*« postal precej razširjen na področju izobraževanja (2013) in da si danes sodobnega pouka ne znamo predstavljati brez slednjega. Danes je to postal samoiniciativen proces med učencem in učiteljem ali med učenci samimi, teče v večsmeri komunikaciji in v vseh fazah učnega procesa. Uporablja se za opis povratnih sporočil učencu o tem, kako se je izkazal, ter usmerja njegova prihodna dejanja (Wiliam, 2013). Povratna informacija nakazuje, ali je učenec na pravi poti k doseganju namenov učenja in kako naj to pot še izboljša. Učenec lahko dobi povratno informacijo tudi z opazovanjem učinkov svojih prizadevanj za dosego znanja, kar je po Wiliamu (2013) tudi najpomembnejše, saj želimo, da bi

bil učenec sposoben razviti svoje veščine samoregulacije učenja, slednje pa bi zmanjšalo njegovo potrebo po povratnih informacijah učitelja ali sovrstnikov. Meni, da pri učenju ne gre le za popravljanje tistega, kar je napačno, ampak za razvijanje zmožnosti učenčevega učenja, kar zahteva povratno informacijo v smislu večsmernega dialoga, od učenca pa, da postane dejaven pri vodenju procesa (Wiliam, 2013).

Povratna informacija je pomembna, predvsem pa koristna tudi za učitelja, saj usmerja njegovo poučevanje. Pričakujemo lahko, da je formativno spremljanje učinkovito, če ga integriramo v poučevanje, a ga skozi povratne informacije učencev nenehno reflektiramo, dopolnjujemo in nadgrajujemo, ali kot pravi Wiliam reorganiziramo (Wiliam, 2013). Zato je pomembno, da je učitelj pozoren na tri ključne procese poučevanja, ki odgovarjajo na vprašanja:

- Kje v procesu učenja se nahajajo učenci?
- Kam gredo?
- Kaj še moram storiti, da bodo do tja prišli? (Wiliam, 2013, str. 138)

Wiliam ponuja učitelju odgovor, da se pri povratni informaciji osredotoča na določene vidike ciljev in namenov učenja ter dajanje predlogov, kako bodo le-te dosegli oziroma izboljšali (Wiliam, 2013). Na učenje tako vpliva povratna informacija, ki:

- je pravočasna in primerno pogosta,
- je razumljiva, jasna in povezana z nameni učenja ter kriteriji uspešnosti,
- je konkretna, dovolj specifična in uporabna ter
- vsebuje predlog, kako izboljšati učni dosežek oziroma izdelek. (Holcar Brunauer idr., 3. zv., 2016, str. 6–7).

Povratna informacija naj bo naravnana na posameznega učenca. Kot meni Zajc (2010), se učitelj spodbudnih osebno naravnanih povratnih informacij lahko nauči in jih razvija. S slednjim se lahko v celoti strinjamo, če učitelj nenehno reflektira svoje delo v obliki lastne povratne informacije in dopušča, da mu povratno informacijo o njegovem delu dajejo tudi učenci. Dve zelo dobri orodji v obliki »kontrolne liste« najdemo v 3. zvezku priročnika za učitelje in strokovne delavce *Formativno spremljanje v podporo učenju* in se nanašata na učiteljevo osebno refleksijo dajanja povratne informacije učencem *Razmislek – kje sem in kako razmišljam* ter povratno informacijo o kakovosti povratnih informacij, ki prihaja od učencev *Kaj učenci menijo o kakovosti mojih povratnih informacij* (2016, str. 13 in 19).

PRIMERA POV RATNE INFORMACIJE

Pri povratni informaciji je ključen način njenega podajanja, saj je od tega odvisno, ali jo bo učenec razumel, ponotranjil ter proaktivno deloval oz. jo znal uporabiti. Pri tem je pomembno, da vsebuje predlog, kako naj učenec izboljša svoj dosežek oz. izdelek. Brodnik (2018, str. 17) navaja tri različne strategije, ki jih lahko uporabi učitelj pri pouku zgodovine glede na raznolike učne stile in potrebe učencev, in sicer:

- v obliki opomnika za učence, ki zmorejo več (npr. podrobneje pojasni vzroke nekega zgodovinskega dogodka; povej/napiši kaj več o ...);
- v obliki usmerjanja za učence, ki potrebujejo več podpore (npr. katera dejstva v zgodovinskem viru kažejo na neki zgodovinski dogodek);
- v obliki primera ali namiga, ki je primeren za vse učence (pri pouku zgodovine smo obravnavali ta primer, ti pa poišči svojega in pojasni, kako podpira neko trditev).

Povratna informacija je tako lahko bolj ali manj obsežna, lahko je podana v daljših ali krajših povedih, nedokončanih povedih, dopolnilnih vprašanjih idr. Pri tem je ključno, da izhaja iz jasnih namenov učenja in kriterijev uspešnosti. Učitelj si lahko pripravi raznolike strategije podajanja povratne informacije in z njimi seznani učence, da bodo razumeli njen namen in obliko, predvsem pa jim mora dati dovolj časa, da bodo lahko vrzeli v svojih dosežkih ali izdelkih dopolnili in/ali popravili. Pri tem je ključnega pomena, da učitelj najprej izpostavi, kje in kako je učenec dosegel namene učenja glede na kriterije uspešnosti, nato pa ga seznani, kje jih je možno spremeniti oz. izboljšati in kako.

V primeru pisne povratne informacije za npr. pisni izdelek lahko začnemo s preprostimi cilji oz. preprostimi namigi, ki jih lahko izdelamo skupaj z učenci, seznam pa postavimo na vidno mesto v razredu in/ali si ga učenci prilepijo v zvezek. Tako lahko pri podajanju povratne informacije uporabimo samo številko cilja ali namiga, ki učenca usmeri, kje naj izboljša dosežek oz. izdelek in kako. V primeru pisne povratne informacije Butler (2004) tudi predlaga, da učitelj z dvema različnima barvama (rdeča in roza) zapiše, kje in kako dobro je učenec dosegel namene učenja, in z zvezdico označi mesto, kje je mogoče izdelek izboljšati in kako.

Na primeru dela dnevniškega zapisa o francoski revoluciji učenke Veronike Horvat iz OŠ I Murska Sobota smo pripravili primera prej opisane povratne informacije. V prvem primeru sledi povratna informacija po Butlerjevem modelu, v drugem primeru pa smo uporabili seznam ciljev oz. »namigov«, s pomočjo katerega učenec ozavešči, na kaj naj bo pozoren in kako naj izboljša svoj izdelek. Seznam smo priredili po seznamu, ki je dostopen na spletni strani <https://www.teachit.co.uk/resources/history/history-target-sheets>. Obe strategiji podajanja povratne informacije sta primerni tudi za vrstniško vrednotenje.

KRITERIJI USPEŠNOSTI ZA DNEVNIK O FRANCOSKI REVOLUCIJI

Pri zapisu bom pazil, da bom upošteval pravila zapisa dnevnika:

- zapisal bom kraj in datum (lahko le mesec in leto),
- nagovor (Dragi dnevnik ...),
- vsebino (pri vsebini bom upošteval zgodovinska dejstva),
- pozdrav.

Pisal bom v 1. osebi ednine in izražal svoja čustva ob zapisu posameznih zgodovinskih dogodkov.

Pred zapisom dnevnika si bom izdelal časovni trak z vsemi pomembnimi dogodki, ki so se dogajali v Franciji v času francoske revolucije.

Vsebinski del bom členil na odstavke (dneve), v katerih bodo zapisana naslednja zgodovinska dejstva:

- zapisal bom, kako je bila v Franciji razdeljena družba, kakšno je bilo življenje ljudi pred revolucijo, in sklepal o vplivu razslojene družbe na izbruh revolucije;
- opisal bom potek francoske revolucije (pomagal si bom s časovnim trakom);
- zapisal bom, kako je francoska revolucija vplivala na politiko, družbo in gospodarstvo;
- navedel bom nekaj sprememb, ki jih je francoska revolucija vnesla v življenje ljudi (meščanom, plemičem, kmetom, duhovščini);
- obsodil in zapisal bom zločine ter kršenje človekovih pravic med francosko revolucijo.

Ob koncu vsakega dnevniskega zapisa bom zapisal sklep, ki ga bom izrazil kot lastno mnenje (zaključek).

Uporabljal bom besede, ki se uporabljajo pri zgodovinskem izražanju.

Avtorica kriterijev uspešnosti: Jasna Žižek, Osnovna šola I Murska Sobota.

SEZNAM CILJEV ALI NAMIGOV ZA PISNI IZDELEK

N1 Piši s celimi stavki.

N2 Zapis strukturiraj v nov odstavek.

N3 Uporabi BDR – bistvo, dokaz, razlago.

N4 Pojasni, kaj misliš.

N5 Navedi primer, s katerim boš podprl bistvo.

N6 Podaj svoje mnenje.

N7 Definiraj koncept.

N8 Uporabljal svoje besede.

N9 Poveži/naveži z drugim dejavnikom.

N10 Oblikuj zaključek.

N11 ...

N12 ...

N13 ...

Seznam priredila: Bernarda Gaber.

*Za dnevnik je običajno, da se navede natančen datum, tako mu bo kronološko lažje slediti.

Versailles, maj 1789

Dragi dnevnik,

danes ti pisem prvič. Ime mi je Veronice in stara sem 19 let. Udrasla sem v revni kmečki družini. Živim skupaj s starši in s mlajšimi brati. Pripadamo tretjemu stanu, zato je kar čudno da namn sploh pisati. Enkrat je skori var s kočijo potoval premožen plemič. Njegova potljaga je bila slabo pritrjena, zato sta na tla padli dve knjigi. Šla sem ju pobrat, da bi ju smila, a je bila kočija že predaleč. Zato sem ju obdržala. Tako sem se sama začela učiti brati in pisati. Zdaj učim še svoje brate.

Moj oče dela na zemljiškem posestvu nekoga plemiča. Tjerkso ga je gledati ko jutro odide in se vrne večer. Plačevati moramo tudi dejavne zemljiškemu gospodu. Saj ne, da še to ni preveč. Tudi vsega moramo plačevati najvišje darže državi. Višje od vseh ostalih stanov. Vse ima večkrat večne jeze, ker nimamo vsi enakih daržev. Saj smo vsi ljudje! V tretji stan spadajo tudi bogati meščani ali buržoazija. Res je da so imeli več premoženja kot mi, ampak tudi oni so imeli višje darže. Ena imena stvari, ki so prav tako morale očeta in ostale je bila ta, da tretji stan ni imel volilne pravice. Tako sta vsem odločala ^{prvi} drugi in ^{drugi} tretji stan. Drugi stan predstavlja plemstvo. Po mojem mnenju so ti najbolj nagrušni. Ki jim treba plačevati daržev in še svoje posesti imajo. Dvorni plemiči živijo na kraljevem dvoru in živijo razkošno življenje. Podrelostni plemiči imajo manj premoženja, ampak odgovarjala bi se maršicemu, da bi imela še delček tega kar imajo oni. Prvi stan pa predstavlja duhovščina. Delimo jo na višjo, ki živi zelo razkošno in dolga višje dohodke, ter na nižjo, ki živi v revščini. In kar je dandanes najbolj pomembno: drugemu in prvemu stanu ni treba plačevati daržev. Kad vsemu nam pa vlada kralj. Zdej vlada Ludvik XVI., ampak je zelo šibek vladar.

V tem odstavku si zelo dobro predstavila vlogo in pomen stanov.

Danes je potekalo zasedanje predstavnikov vseh treh stanov. Množica je čakala na dober dogovor, vendar to se ni zgodilo. Zasedanje ni bilo uspešno, saj se stanovi niso strinjali. Tretji stan ni bil zadovoljen in posledica tega je bila ustanovitev narodne skupščine. A mislim, da ni nihče pričakoval, da bo jo kralj potrdil, kar jo tudi je. To je pomenilo, da ne bo več vladal sam. Da bomo tudi mi končno delili besedo.

Zelo realistično si opisala položaj vseh treh stanov, predvsem pa tretjega stanu, v katerega si se vživela. Kot mlado dekle si zelo dobra opazovalka družbenih, gospodarskih in političnih razmer. Čeprav je bilo neobičajno za tisti čas, je pohvalno, da si izpostavila, da znaš brati in pisati.

*Še enkrat preveri, kateri od stanov je odločal o vsem.

Versailles, julij 1789

Dragi dnevnika,

danes ti napišem o današnjem dogajanju. Danes je potekalo ponovnoasedanje v Versaillesu. Pri nas se ni zgodilo nič posebnega, ampak so se kmalu razširile govorice o dogodkih v Parizu. Kačji prebivalci so postali nestyčni, zato so napadli državni zapor v Trojani Bastilji. V tej noči nas je vse amrazilo. Končno je nekdo uveljavil in naredil koraka naprej. Zatem smo dobivali novice o številnih nemirih po vsej državi. Kmetje so se združili in napadli gradove zemljiških gospodov. Tudi kmetje v Versaillesu so se začeli združevati. Moja stariša sta se odločila, da bosta sodelovala. ^{N3} Želela sem iti z njima, ampak nismo mogli pustiti mojih bratov samih. Upor sem zato opazovala od daleč. Zbralo se je na stotine ljudi, ki so želeli le pravico. Napadli so grad in uspelo jim je odgnati plemiško družino. Tisto se je danes začela francoska revolucija. ^{N5}

Versailles, avgust 1789

Dragi dnevnika,

nineva en mesec od mojega zadnjega pisanja. In tokrat imam veliko dobrih novic. Kmeti in vsem nam ostalim se je uresničila ena največjih želj. Servilizma je konec! ^{N4} Prav tako je konec dogajanje! To bi vsaj lahko opisala nasmeji na očetovem obrazu. Že dolgo ni bil tako vesel. Ukinili so tudi privilegije duhovščini in plemstvu. Končno so se stvari začele postavljati na svoje mesto. Pred kratkim sem dobila informacijo, da je bila sprejeta Deklaracija o pravicah človeka in državljan. Nisem prepričana, kako nam bo to pomagalo, vendar verjamem, da bo od zdaj naprej šlo le še na bolje. Veselila sem se volilne pravice za vse stanovne, ampak zdaj mi gre kar na jok, ko pomislim na to. Res je, da je tretji stan dobil volilno pravico, ampak ne vsi. Dobili so jo le moški, ki imajo neko premoženje. Upam, da bo država toliko napredovala, da bomo nekdo imeli vsi volilno pravico. ^{N7}

SKLEP

V prispevku smo predstavili vlogo in pomen povratne informacije za učenca in učitelja ter primera povratne informacije učitelja na učenčev pisni izdelek. Čeprav lahko tako učitelj kot učenec uporablja raznolike strategije dajanja povratnih informacij, je ključnega pomena, da ta usmerja tako učiteljevo poučevanje kot učenčevo učenje. Slednje pomeni, da postane povratna informacija del učnega procesa, od načrtovanja do evalvacije. S sprotno povratno informacijo, ki prihaja od učitelja k učencem in obratno, kakor tudi med učenci samimi, lahko vseskozi prilagajamo pouk in s tem dopuščamo, da ga skupaj soustvarjamo. Formativno spremljanje poudarja pomen aktivne vloge učenca pri izgradnji kakovostnega in trajnega znanja, pri čemer ga učitelj podpira tako, da nenehno ugotavlja njegov napredek, mu daje sprotno povratno informacijo ter s tem prilagaja oz. usmerja pouk. Ne pozabimo, da lahko tudi učenci drug drugemu posredujejo dragocene povratne informacije in s tem postanejo vir učenja.

Če pri pouku zgodovine načrtno razvijamo veščino dajanja sprotne povratne informacije, postane ta vir za samoregulacijo učenčevega učenja. Želimo si lahko, da učenec ponotranji veščino samoregulacije učenja in da bi v nadaljevanju svoje učenje usmerjal celo brez učiteljeve in/ali sovrstniške povratne informacije.

VIRI IN LITERATURA

- Brodnik, V. (2018). Samovrednotenje in vrstniško vrednotenje znanja in učenja zgodovine. V Brodnik, V. (ur.), *Formativno spremljanje pri zgodovini: priročnik za učitelje* (str. 14–29). Zavod RS za šolstvo.
- Butler, S. (2004). Question: When is a comment not worth the paper it's written on? Answer: When it's accompanied by a Level, grade or mark! *History Teaching* (115), 37–41. <https://www.history.org.uk/publications/resource/860/teaching-history-115-assesment-without-levels>
- Holcar Brunauer, A., Bizjak, C., Cotič Pajntar, J., Borstner, M., Eržen, V., Kerin, M., Komljanc, N., Kregar, S., Margan, U., Novak, L., Rutar Ilc, Z., Zajc, S. in Zore, N. (2016). *Formativno spremljanje v podporo učenju. Povratna informacija* (3. zvezek). Zavod RS za šolstvo.
- Holcar Brunauer, A. in Kregar, S. (2019). Glas učenca in formativno spremljanje. V *Vzgoja in izobraževanje*, 50(2-3), 9–14.
- Komljanc, N. (2010). Uvod. V *Didaktika ocenjevanja znanja: vrednost povratne informacije za učenje in poučevanje* (zbornik 3. mednarodnega posveta v Celju) (str. 5–6). Zavod RS za šolstvo.
- Zajc, S. (2010). S kakovostno povratno informacijo do znanja. V *Didaktika ocenjevanja znanja: vrednost povratne informacije za učenje in poučevanje: zbornik 3. mednarodnega posveta v Celju* (str. 82–87). Zavod RS za šolstvo.
- Wiliam, D. (2013). Vloga formativnega vrednotenja v učinkovitih učnih okoljih. V *O naravi učenja: uporaba raziskav za navdih prakse* (str. 123–143). Zavod RS za šolstvo.
- History target sheets*. <https://www.teachit.co.uk/resources/history/history-target-sheets>